

jo motrim izolirano, ali celo z opazovališča borbene sodobnosti, a to moje prepričanje sloni na celoti njegovega dela, ki ga moramo že danes, če naj izrečemo pravilno in pravično sodbo o njem, presojati v tako zamišljenem okviru, upoštevajoč pri tem že tudi zgodovinsko ozadje časa in kulture. Moj vidik more biti končni sodbi, kakor tudi pesniku samemu le v prid, ker osnovna črta notranje rasti pri Gradniku ni linija ali lok izprožene vzmeti, ki se nikjer ne ustavi, razen v začetku in koncu, marveč je to spirala neenakih krogov, kjer se obroč prepleta z obročem, ožarjen zdaj od močnejšega zdaj od slabjšega vala luči. Ta menjava svetlobe, ki se razteka iz neskončnega ozadja in tvori, ko se umiri in izkristalizira, prekrasen okvir za oder življenja. Je edina vidna razlika življenjskega nazora in čustva; manifestira se navidezno neenotno, a nima seveda nič opraviti z »razdobji«, ker se vsa drama sreča vrši in završi na eni sami, prvotni ploskvi. To osnovno lice je pri Gradniku bliže Cankarju kot Župančiču, če mu že za hrbet postavimo primero iz sveta, kjer korenini, čeprav izrečno izključujem vsako osebno analogijo. Kajti ta osnovna struktura duhovnega obraza je vselej le odraz nadosebne elementarne zakonitosti in kozmične usodnosti, dar ali kazen višnjih moči. To mi pojasni marsikaj, kar se navidez pač zdi neobičajno, tako na primer šele zdaj, ob tretji zbirki jasneje razberem globljo vzročnost sil, ki so si v medsebojnem borenju podajale rokē, da ali vzdrže svode neskončnosti ali pa podležejo oblastem sveta. Mojim očem se zdajle odpirajo brezna, kjer vidim razodeto podobo enega človeškega srca, enega življenja, enega trpljenja — podobo, ki jo ožarja srebrni blesk samote in pa mrzli, mrzli svet brezupnega ponosa, ki vanj ne vodi cest nobena in odkoder ni poti nazaj k belim stolpovom bratstva. Razodeva se mi osnova duševnih tal, kjer so pronicali podtalni viri življenja in ustvarjanja. Razdrta enotnost tostransko usmerjenega svetovnega nazora in resničnosti, ki se z usodno neobhodnostjo izmika praznim rokam, zastavlja pogon notranjih sil. Kriza individualizma se pričinja rano in iz začaranih mejâ kulturne epohe, ki kulminira v visokem vrhu stoletja, vezoč par desetletij v sklenjen krog, ni za človeka, ki sledi mračnemu demonu zemlje, izhoda nikamor — ne naprej, ne nazaj. Tu se pričinja osebna tragika, ki izpodmika tla življenjskemu nazoru in čustvu, v enaki meri pa tudi stavlja usodne meje tvorni sili pesniškega genija. Prvotna neposredna življenjska radost se umika trudni resignaciji, ž njo ugaša žar mladosti, ker ga ne hranita več ekstatična svoboda sproščenih sil in opoj zemlje, ki sta na vek prešla. Stiska duše je ogromna, a iz kaosa zrušenega osebnega sveta ni nobenega razgleda do nove zemlje, ker on v bistvu ni duhovni človek, ki bi poznal etično žrtev in religiozno vdanost, ki nas edini moreta postaviti v višjo resničnost objektivnega, nadosebnega sveta. Solipsizem in ponos mu branita na pot spokornosti duha, rajši biča upornost poraženega srca z brezupnostjo salomonske modrosti nihilizma. Takšna brezpogojna pokorščina svojemu demonu, ki ali ne more ali ne sme drugače, povzroča pač metafizično nujnost tragike. Prav radi te usmerjenosti je Gradnik skrajno oseben in z njegovega

notranjega obraza ni mogoče razbrati občečloveških potez. Eterično tišino in nežnost, ki od časa do časa z belim prtom sproščenega miru pregrneta mrakove duše, prebujajoč v nji srebrne slutnje onostranstva, vselej preglasita nagon in kri in zato pri njem ni svetlo niti takrat, ko se, pač le na videz, obrnjen od vsega snovnega, zamika v blede privide zadnjih, nadzemskih skrivnosti. A smrt je njemu le spovračanje osebnega, ne začetek novega življenja. Tu moremo govoriti pač le o snovni metamorfozi, obrisi duhovnosti niso še vidni niti v osnovi. Spovrača se z gorečih mejâ, ki ločijo dvoje svetov, in pada v brezna varanega videza, gnan od sredobežnosti svojega bistva. Moč univerzalnosti in večnostni pomen zadobi njegovo ustvarjanje le redko, povsod tam, kjer so prvine, doživetja in pesniške oblike občutene in podane simbolno.

S tem smo dospeli do osnov umetniškega oblikovanja, čigar prvine so pač pognale pod varstvom duha moderne; njen idejni in formalni vpliv je povsod očiten, deloma opazimo celo vpliv mnogo starejše tradicije. Kljub temu najdem marsikaj, kar ga ostro loči od nje in ga individualno svojstveno karakterizira. Te posebnosti so mešani plod rase, tradicije in zgodovine in pa osebnega temperamenta in naziranja. Tam, kjer preneha zunanji vpliv, ga označuje prirodnost, neposrednost in sila, ki sama vre v izraz, a le v prvi zgodnji dobi, ko še ni sledu o utrujenosti, vsaj stvariteljski ne, pozneje se neposrednost umika oblikovni iskanosti, parnasovstvu in formalizmu, intuicijo notranjega pogleda nadomešča abstraktno pojmovanje brez žara emocionalnosti in brez moči prepričevalnosti. Razodeva se racionalistična in klasicistična usmerjenost, tako so razumljive tudi vse prozaičnosti in formalni pesniški rekviziti, ki nadomeščajo pristnost. Fragmentarna uspelost močno pogreša zadnje odločilne črte in odvisnost od materiala in tehnike zastira čar lepote, ki se odkriva le tam, kjer je dosežena skladnost, ki veže notranji in zunanji element v novo, višjo, sintetično enoto. Prav radi tega sem prepričan, da resnični cenilci njegovega dela ni v prid, če ga estetski dilentatizem naše žurnalistične kritike postavlja ob bok — Prešernu! France Vodnik.

Rosna jutra. — Naslov je simbolična označitev pesniške zbirke, ki so jo izdali maturanti mariborske gimnazije. Krivico bi delali mladim literatom, ako bi jih opravičevali zgolj z njihovo mladostjo (Tabor z dne 16. t. m.). Ni morda vse dozorelo, toda iz zbirke veje resnično pesniško občutje. Izžareva pa samostojno mislečega duha, ki hoče ustvarjati in izluščiti novih vrednot in lepote. Kvantitativno ne nudi mnogo: Sedem večina liričnih pesmi, dvoje črtic in dramatični odlomek nam odkrivajo hrepenenje in čutenje pesniške generacije, ki se zbira krog svojega glasila »Stražnji ognji«. Prevladuje lirika in to reflektivna. Kar je ljubavnih pesmi, ne pomenijo novih potov. Vse to je bolj epigonsko. Župančič je vsem prešel v meso in kri. Tem zanimivejša pa je miselna poezija, ker nam razkriva mišljenje in stremljenje mladine, ki postaja zopet aktivna izza neplodnih let strahote. Svetovna vihra je vrgla mladino iz ravnotežja in ji prinesla globoko razočaranje. Ne sluteč, da služi le izrastkom, se je izpostavljala v metežu nacionalizma in kapitalizma, toda njene nade in težnje so se

izprevrgle v čisto nasprotno smer: borba je končala na krvavih poljanah. Mladina se zaveda svoje zablode in se vrača k prvotnim temeljem naše duhovne kulture: k evangelijskemu krščanstvu. Krist, Tolstoj, Rolland so vzorniki doraščajoče generacije. V dušah mladine vstaja zopet človek, njegova svetla misel in njegova prirodna pravica. Občečloveška misel daje noto pričujoči zbirki: »Glej, jaz čutim, da človek mora ljubiti ves svet, človeštvo celo, da mora za njega trpeti, se dati na križ pribiti, da to mora, mora, kdor resnico ljubi in spozna, da bič človeštvo bije, ki si ga samo plete« itd. Mladina zaupno pričakuje prerojenja družbe, veruje v njeno veliko nedeljo. Toda v njej živi prepričanje, da je naša družba mnogo grešila, da je često zidala na pesku in se majejo njene osnove. V daljavi vidi svitati nove zarje: ex oriente lux. Vizijonarno zre boj zapada in vzhoda: »Zapad umira. To vem, to čutim. Bolan je, gnil je, naj umre. Ne, ne umreti, premogočna je njegova mehanska moč. On ustvarja. Iz te zemlje bogastva koplje, z energijo silne misli svoje išče novih elementov, gradi palače, mostove, preko morij pluje, v zraku vlada in na zemlji. A srce je prazno, prazna duša je in kruta. Ljubezni ni, ni je solčne, lepe, ni je ljubezni vsečloveške. A val mogočni pride, iz vzhoda pride, vse razčisti, vse objame, prerodi. To verujem!« Mladina gleda s pesimizmom na evropsko civilizacijo in se vdaja mračni Spenglerjevi filozofiji, ki propoveduje razpad zapadne kulture. Goji pa eno trdno vero: v Slovanstvu gleda odrešenika človeštva, ki pride, da izleči socialne rane. »Da vzhod pride, mora priti ves mlad, močen in zdrav, ves dober, ves človeški.«

Značilno je, da mladina ne opeva več motivov, kakor smo bili vajeni doslej. Nič več ji ni mar dekletove ljubezni, prekipevajočih slasti, ne rosnih juter, cvetočih trat, žuborečih potokov, večernih zarij. Vse mir, vesoljstvo, neskončnost, večnost so vprašanja, ki vznemirjajo mlade duše in dramijo njihovo emocionalnost. Vsa zbirka je pisana nekako sub specie aeternitatis. Verska filozofija Bergsonova diha iz nje, poezija francoskih in čeških mistikov kaže jasne sledove. Novi rod prisluškuje najglobljim utripom človeškega srca in vesoljnega stvarstva. Njegov duh je vseobsežen, fantazija smela, zunanji izraz adekvaten notranjemu doživetju. Kar je močnejših natur, hlastajo za lastnim izrazom (Stangl, Ferme). V bistvu rišejo lastno duševnost, dogajanje v svoji notranjosti: predstave doživljajo v sebi in jih precejajo skozi skalo subtilnih občutkov, da zadobe zunanjo formo, ekspresijo. Zato so logični nezmisli in paradoksi (v molku golče, svetla tema, kriki nerojenih življenj, ti si grešnik in svetnik itd.) le zunanja oblika, senca notranje tvornosti. Razumeli jih bomo šele, ako jih sintetiziramo, notranje doživimo (ne reproduciramo!). V abstrahiranju zunanjega sveta radi sežejo po ne navadnih metaforah, simbolih in alegorijah. Ne zanima jih predmet sam, nego njegova ideja, rekel bi njegova duša. Vsebinska in oblika pa sta tako tesno spojeni, da se z mislijo rodi tudi odgovarjajoči izraz.

C. Spindler.

E. G a n g l: **Hram slave**. Ljubljana, 1926. Natisnila Učiteljska tiskarna. S'r. 152.

Ta knjiga pomeni zelo reakcionaren čin, najsi jo že presojamo z umetniškega ali nacionalnega sta-

lišča, radi česar umevno odpade nujnost podrobne analize. Umetnostni vidiki so tu izključeni, ker ti a priori predpostavljajo umetniško osnovo dela, ki more biti istovetna kajpada samo z neutrudljivo notranjo borbo duha, stvariteljsko oblikujočega življenje. Ta osnova v danem primeru manjka popolnoma, saj o kakšnem naporu duševnih sil v navedenem zmyslu ni nikjer sledu. Osebni odnos do predmetov danega sveta ni živ, neposreden in resničen. Izraz, ki je brez barve in vonja in emocionalne svežosti, je sam najočitnejši znak nepristnosti doživetja in okorelosti duševnega pogleda. Idejno karakterizira zbirko bledokrvnosti misli in čuvstva, v snovno-nacionalnem pogledu še posebej plitvo in nerealno, sentimentalno zanešenjaštvo, ki se je davno davno preživelo; a oblikovno predstavlja epigonstvo v tretjem kolenu, ki ne razodeva posebne spretnosti in iznadljivosti niti v posnemanju tujih snovi in oblik. Brezpomembnost celotnega dela bi nas brez nadaljnega mogla oprostiti dolžnosti, da o njem poročamo in če smo to vseeno storili, izjavimo naravnost, da nas niso vodili oziri na avtorja in njegovo delo. Knjiga je namreč zgovorna priča o tem, da pri nas še zmirom obstoja tip literata, ki ni neškodljiv radi vpliva, ki ga ima na vzgojo slabega okusa. Umetnosti in napredku narodne kulture je nestvor v napotje, a po fiziognomiji spoznamo v njem utelešeno izvestno reakcionarno miselnost naše inteligence.

Ta knjiga ni kri naše krvi, ni ogenj našega duha, ni sol naše zemlje. Spačeni lik, neizkristalizirane duševne usmerjenosti bōdi bodočnosti prežalostni dokument iz dni, ko se je duhovni spor slovenske zemlje razmahnil v orjaško borbo za novega slovenskega človeka, ki bo, vselej resničen in zvest samemu sebi, zavrtal edinole v lastne osnove, da zajame iz širokega dna občečloveškega bistva.

France Vodnik.

Iz tujih literatur

Nemško slovstvo

Hermann Wendel: *Aus der Welt der Südslawen*. J. H. W. Dietz Nachfolger, Berlin, 1926.

Kakor večina Wendlovih dosedanjih publikacij, je tudi ta knjiga zbor njegovih člankov, ki so izšli v različnih nemških časopisih. Gradivo je grupirano v petih skupinah. Prva ima naslov Politisches; izmed člankov omenjam dober informativen pregled jugoslovanskih strank in njih uspehov povodom skupščinskih volitev l. 1925. V sicer dobrem pregledu jugoslovanskega časopisja mu zamerim, da med reprezentativnimi revijami prezre »Dom in svet«. V oddelku Historisches se obširno peča s sarajevskim atentatom. Pod Sozialistisches je zbor živahno pisanih člankov o razmerju marksizma do jugoslovanskega vprašanja, o zgodovini srbskega socializma in oris osebnosti kot Svetozar Marković, Dimitrije Tucović, Dušan Popović in Kristo Botjov. Prijetno, v rafiniranem časnikarskem žargonu je napisana četrta skupina Von zwei Südslawienfahrten 1924 und 1925. Nas posebno zanima Frühling in der Steiermark, ki je poezije poln popis pota skozi Slovenijo. Nič ni prav za prav na prvi pogled na teh dveh in pol straneh in vendar toliko in s tako simpatijo napisanega, da